

“A Amèrica vaig descobrir Catalunya”

Víctor Castells
(Barcelona, 1928)
és un gran estudiós
i coneixedor
de l'emigració
i l'exili catalans.
Vinculat des de ben
jove a les avantguardes
artístiques com a
membre de Dau al Set,
també s'ha prodigat en
la difusió de la història
del nacionalisme
i, singularment,
de la figura de
Josep M. Batista i Roca
i de la seva tasca
d'internacionalització
del fet català.

Víctor Castells i Benosa, un cop les individualitats aplegades a Dau al Set iniciaren els propis camins, viatjà per Europa per conèixer el món democràtic. Finalment, però, s'establí a Amèrica, on va entrar en contacte amb la realitat de la nostra emigració i de l'exili a través de les seves estades a diversos països d'aquest continent. Col·laborador de les entitats catalanes, va publicar articles a la premsa de l'exili i també als diaris *La Prensa de Lima* i *O Estado de Sao Paulo*, al Brasil. Posteriorment va escriure en les desaparegudes revistes *Tele-Estel* i *El Llamp*, i també a l'*Avui* i a *Serra d'Or*.

Membre del Consell Nacional Català que comandava Josep Maria Batista i Roca, ha dedicat diversos llibres a difondre la vida i trajectòria d'aquest personatge (entre d'altres, *Batista i Roca. Una vida al servei de la reconstrucció nacional*, Rafael Dalmau Editor) que tant va contribuir a la projecció de la causa catalana al món. Com a historiador també ha publicat *Manuel González i Alba, una vida per la independència* (Pòrtic, 1985), *Catalans d'Amèrica per la independència* (1986) i *Nacionalisme català i Guerra Civil a Catalunya (1936-1939)* (Rafael Dalmau Editor, 2002), a més del valuós testimoni que representa el volum *Dau al Set. Cinquanta anys després* (Parsifal Editors, 1998).

—Com completariu el vostre retrat per als que no us coneixen?

—Sóc un català independent, independentista. Ciutadà del món enamorat de tots els països on he viscut. Em sedueix, en principi, tot allò que és diferent, però m'agafo fort a la meva identitat nacional per no perdre'm pels festivals de la diversitat. D'altra

banda, m'arremoren la misèria i les acumulacions de luxes i privilegis, a la dreta i a l'esquerra.

—Com a integrant de Dau al Set, vaiu intuir aviat que els membres més coneguts del grup arribarien tan lluny?

—Més que des d'aquesta perspectiva, prefereixo fer valoracions basades en l'entusiasme, les afinitats i les adhesions personals. Tractava més Joan Josep Tharrats, amb la seva bonhomia i excepcional obertura de compàs. M'afavoria i captivava el tarannà apassionat de Joan Ponç i el món tel·lúric que recreava. També m'era molt constructiu parlar amb Arnau Puig i, en conjunt, m'inquietava la capacitat d'intriga molt personalitzada en Joan Brossa i el seu paisatge literari. Alhora, sentia una forta admiració per la ment tan elaborada de Modest Cuixart i la precisió incisiva i profunda de les seves pintures, però qui més em seduïa amb la seva obra era Antoni Tàpies.

—Joan Ponç, a qui tant vaiu tractar posteriorment al Brasil, us dedicà aquest elogi: “Manté el seu esperit viu, no s'ha corromput com la majoria.” Quin elogi dediqueu a ell i a la significació de la seva obra?

—En retrobar-nos a São Paulo, a Ponç li va sorprendre adonar-se que jo continuava en plena i lliure disposició per als ideals i no subjecte a vanitats, interessos crematístics o actituds sectàries. Ell ha estat un creador de primer ordre, diria que encara no ben situat en el pla que li correspon. La seva era una personalitat excepcional, no gens acomodaticia.

—A partir del Congrés Eucarístic del 1952 comenceu a sortir del país. N'estàveu del tot fart, de l'ambient del franquisme?

“Batista i Roca va descobrir aviat dos defectes bàsics de la gent catalana: la tendència a la divisió –amb ies consegüents lluites internes i debilitament– i la manca d’una consciència nacional clara”

—Era difícil no estar-ho per a un català com jo, que volia escriure en català i que se sentia lliure d’esperit i de ment. Tot això era incompatible amb l’Espanya que teníem al damunt. Aleshores, estudiar i viatjar eren patrimoni de molt pocs, però jo vaig entendre què volia dir l’amic escultor Josep Granyer quan em remarcava que això de viatjar només era possible per als que tenen molt i els que no tenen res.

—Què us va atreure més per decidir anar a Amèrica?

—No pas el coneixement que en tenia, que era ben escàs. El que tampoc no sabia és que allí hi descobriria Catalunya, tal com indica el títol d’un dels llibres que tinc escrits, *Descobrir Catalunya a l’Amèrica*.

—Aquesta descoberta passa, essencialment, per les vostres intervencions diferents en l’activitat de les diferents comunitats catalanes a l’espai llatinoamericà. Al Perú, per exemple, contribuïu a reactivar, a partir del 1956, l’Agrupació Catalana Montserrat de Lima.

—Quan baixava de Bolívia –un país encantador i sorprenent–, camí de Lima, em deia: “Si no hi ha cap centre

català, n’organitzaré un.” Vaig assabentar-me que hi havia hagut l’Agrupació que esmenteu i, amb el nou amic Ramon Prieto, vam procurar revifar-la tan aviat com jo vaig aconseguir guanyar-me la vida a la premsa local. Entre altres coses, vam fer aplecs de sardanes i vam organitzar un clamorós fi de festa al millor teatre de la ciutat amb el gran actor Enric Guitart.

—També participeu des del Perú en una campanya que demanava la concessió del premi Nobel de la pau a Pau Casals. Van haver-hi esperances que aquest objectiu s’aconseguís?

—Aquesta campanya –tot i que després vam saber que hi havia hagut un intent anterior– va ser una idea de Ramon Prieto, quan llegíem les *Converses amb Pau Casals*, de Josep M. Corredor, i escoltàvem Bach interpretat pel nostre gran violoncel·lista i, com ningú més amb tanta autoritat, català universal. La meua participació va ser impulsar-la a l’engròs, amb desenes de cartes enviades al món de l’exili i a personalitats de països diversos. Aconseguírem una presència internacional considerable del plet català.

—Des de Sao Paulo impulseu i redacteu una declaració a favor de la llengua catalana aprofitant el ressò d’un dels congressos del PEN Club.

—La presència catalana als congressos internacionals del PEN Club era impulsada sempre per Josep M. Batista i Roca. Quan li va tocar el torn al Brasil, al Centre Català de Sao Paulo vam rebre l’encàrrec d’ocupar-nos-en. Raons diverses, entre les quals la no-presència de cap escriptor català conegut, no van fer possible anar més enllà d’elaborar un text que va aconseguir adhesions internacionals significatives.

—Quan torneu a Catalunya el 1966 teniu dificultats d’integració, sobretot a Barcelona. Els vostres plantejaments de català nacional no encaixaven prou bé en el país que vau retrobar?

—Catorze anys de viure en llibertat, a part d’un coneixement complet de la Catalunya exiliada, no facilitaven la integració al país. De tota manera, en retornar vaig tenir la sort de fer molt bones amistats amb les persones de tres grans catalans malauradament

desapareguts: Joan Ballester, Jordi Ventura i Carles Munoz i Espinalt. I, entre els que encara són vius, Josep Planchart, amb qui aleshores col·laborava un home de la talla de Manuel Cruells. Tots plegats ens desesperàvem en constatar com es portava de malament el procés de recuperació nacional pel que fa a fórmules reals d’independentisme. També havia retornat un número 1 de l’activisme nacional a l’exili, Miquel Ferrer. Quan se li farà justícia de bona memòria després d’haver-lo menystingut mentre va viure?

—T’isner us obre la porta de *Tele-Estel*. Què va significar aquest setmanari, a la fi dels seixanta, per al redreçament de la premsa en català?

—Precisament va ser Miquel Ferrer qui em va adreçar a Avel·lí Artís-Gener, el qual, al seu torn, em va presentar el seu cosí Sempronio, director de *Tele-Estel*. Aquesta hauria pogut ser una publicació encara vàlida avui dia, amb els canvis que els temps haurien pogut marcar, si no fos pel buit que li feia un cert antifranquisme més preocupat per destruir tot allò tradicional i acceptat amb la normalitat quotidiana que no pas de proposar alternatives d’accés fàcil i no només ideològiques.

—Torneu a marxar i aneu a Mèxic...

—Sí, finalment hi vaig anar el 1970, passant abans pels Estats Units. A Mèxic vaig compartir inquietuds nacionals amb catalans de la millor mena, com Antoni Peyrí –gendre del president Macià– o Ramon Fabregat. De les intenses converses amb aquest va sorgir la idea d’adreçar un qüestionari meu als catalans de l’exterior i reproduir-ne les respostes en diverses publicacions.

Posteriorment molts d’aquests materials em van servir per elaborar la sèrie “Morts a l’exili”, publicada els primers anys de *Avui*. De fet, tot plegat va ser l’inici, per part meua, d’un immens recull de papers i de publicacions de l’emigració i l’exili catalans, bona part dels quals he cedit a diverses institucions i arxius.

—Però, malgrat les vostres i altres aportacions, l’exili continua sent un dels aspectes de la història catalana contemporània que no s’han conegut prou.

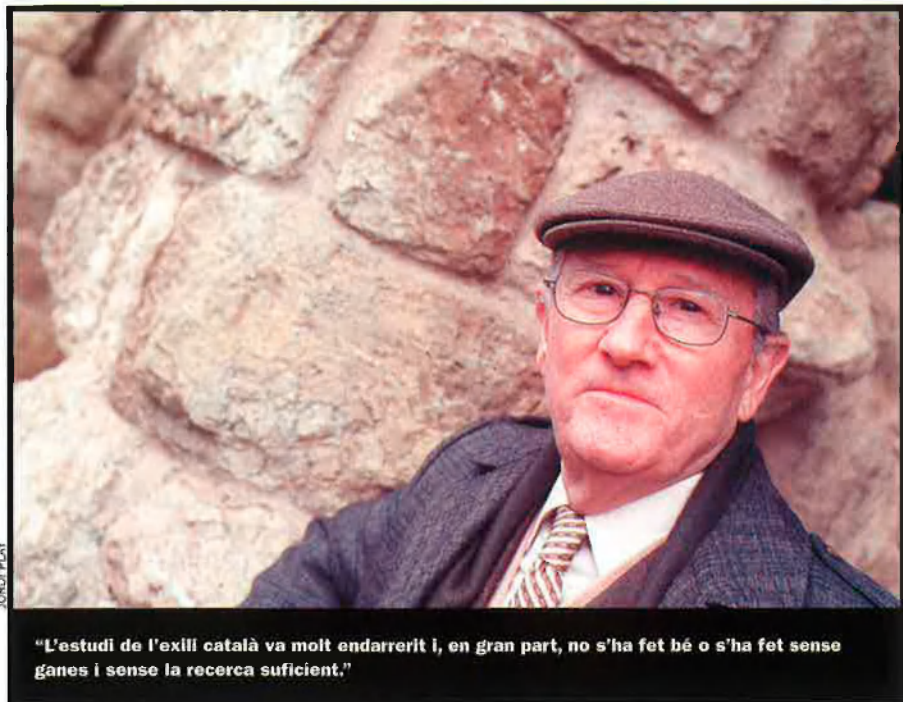
—L'estudi de l'exili va molt endarrerit i, en gran part, no s'ha fet bé o s'ha fet sense ganes i sense la recerca suficient. Fa molts anys que vaig proposar l'elaboració d'una trilogia amb llibres molt treballats: els que correspondrien, respectivament, a les històries de les entitats catalanes d'Amèrica, de les publicacions —tinc escrits tres llibres inèdits sobre la revista *Ressorgiment*, de Buenos Aires, absolutament cabdal dins la premsa de la diàspora catalana— i dels Jocs Florals de la Llengua Catalana celebrats a fora. Vaig obtenir el silenci com a resposta.

—Més èxit heu tingut a l'hora de contribuir amb eficàcia al fet que la figura de Josep M. Batista i Roca no resti oblidada.

—Sortosament. Però allò que he publicat fins ara sobre ell constitueix només una part de la molta feina que li he dedicat. Batista i Roca ha estat un dels catalans més notoris del segle XX, amb activitats d'internacionalització de la causa del nostre poble excepcionals, també en la seva qualitat de promotor, durant força anys, del Consell Nacional Català, creat a Mèxic el 1953.

—A *Nacionalisme català i Guerra Civil a Catalunya* heu estudiat les intenses gestions de Batista prop dels aliats i d'esquena al Govern de la República. Aquesta política, impulsada discretament per Companys, reforça el catalanisme, sovint discutit, del president màrtir?

—Les gestions de Batista i Roca a Londres, el 1938, juntament amb els bascos, van ser secretes, amb la responsabilitat directa del president Companys i del lehendakari Aguirre. Aquest es trobava a cavall entre Barcelona i París, on, per part catalana, hi havia Nicolau M. Rubió i Tudurí. Les gestions, certament, es feien d'esquena —però no en contra— del Govern de la República i sense coneixement dels governs autònoms respectius. No cercaven l'emancipació catalana en termes d'independentisme, sinó un esforç per arribar a un armistici que evités més destrucció per a Catalunya i que aportés garanties de respecte a les llibertats obtingudes pels pobles basc i català. Cal remarcar que Batista i Roca actuava com a ambaixador del president de la Generalitat, extraoficial-

"L'estudi de l'exili català va molt endarrerit i, en gran part, no s'ha fet bé o s'ha fet sense ganes i sense la recerca suficient."

ment reconegut, la qual cosa tenia lloc per primer cop des del 1714. Pel que fa a Companys, tothom amb qui he pogut conversar reconeix que va haver-hi un procés progressiu d'aprofundiment en el seu catalanisme.

—Batista va concebre l'escoltisme català com un instrument per garantir la supervivència i l'èxit d'una nació sense estat. De quines eines disposem ara?

—Aquell gran patriota va descobrir aviat dos defectes bàsics de la gent catalana: la tendència a la divisió —que comporta lluites internes i debilitament— i la manca d'una consciència nacional clara, que afebleix el caràcter i limita la capacitat de reacció a les agressions externes. Davant d'això, Batista introdueix una versió catalaníssima de l'escoltisme i crea l'entitat Palestra per formar ciutadans de caràcter, lliures i plenament responsables en el conjunt de la societat i alhora forts i decidits enfront de l'agressió política i cultural espanyola. Avui anem ben mal servits d'aquests elements de formació.

—Sou un dels continuadors de la tradició separatista expressada en la Constitució de l'Havana del 1928, de la qual s'ha commemorat fa poc el 75è aniversari.

—La Constitució de l'Havana no és cap inici per ser-ne continuador. La seva elaboració correspon a un moment

històric molt interessant, però emmarcat en una història d'independentisme que va començar fa segles i a la qual em vaig inscriure així que vaig entendre quina és i què és la meua nació, els Països Catalans en el seu conjunt.

—Un dels exiliats de més relleu, Josep Carner-Ribalta, propugnava un retorn a Macià, als valors que Macià representava. És viable, en la situació política catalana actual, l'esperit d'aquest retorn?

—És difícil saber-ho. El que sí que tinc present és que, abans del fatídic estiu del 1936, Francesc Cambó i Lluís Companys van posar-se d'acord per orientar la política catalana de manera diferent, passades les calor. S'hi va interposar una Guerra Civil importada i feta a l'espanyola, i encara avui en patim les conseqüències. Però Cambó i Companys representaven la dreta i l'esquerra catalanes, i això comportava que se'ls fes present la voluntat de dignificació, moderna i de valor universal del seny. N'estic convençut: si el que encara hi ha avui de dreta i d'esquerra a Catalunya treballen conjuntament, anirem bé, i, amb el temps, el retorn a Macià serà possible. Si tornem als enfrontaments "guerraciviles-cos" espanyols, malament rai.

Joan Alcaraz